

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЦАРІВНА»)

Школа має давати дитині можливість розвивати свої інтереси і здібності не залежно від приналежності до певних народу, соціальної верстви, статі. Тому важливо, щоби педагогічний колектив мав ґендерну чутливість і володів методикою ґендерного підходу щодо виховання хлопчиків і дівчаток.

У ХХІ ст. вчені-педагоги України почали досліджувати проблему соціалізації особистості через призму ґендерних стереотипів (С. Вихор, Ю.Галустян, Т. Говорун, В. Кравець, В. Новицька, Т. Титаренко).

Процес реалізації ґендерного підходу по-особливому реалізується на уроках літератури. Адже вона представляє ґендерні відношення засобами духовної взаємодії і прищеплює ґендерну чутливість, яка дозволяє виявити різницю в становленні жінки і чоловіка, їх ґендерних ролей. У цьому контексті цікаві твори Ольги Кобилянської.

Мета статті – охарактеризувати повість Ольги Кобилянської «Царівна» з позиції реалізації ґендерного підходу в процесі викладання української літератури в школі.

Повість О. Кобилянської – багатий матеріал для руйнування стереотипів мислення. Це виклик усталеним канонам про меншовартість жінки, про відведену їй роль матері у чотирьох стінах, про вкрай важливість сімейного щастя (здається, що поза межами інституту сім'ї реалізуватися жінка не спроможна). «І хоча чоловічі образи менш вдалі за жіночі, схематичніші, сама спроба показати неадекватного своїй суспільній ролі чоловіка була серйозним викликом патріархальності» [2, с. 81].

У повісті «Царівна» авторка торкається широкого спектру проблем (місце жінки у суспільстві, становище вдома, рівноправність, незалежність, освіченість жінок). Наталка Верковичівна, «нова жінка», постає сильною, спроможною кинути виклик обивательському суспільству. Центральний сюжет всього твору – зіткнення жіночої сили та чоловічої слабкості. Адже Василь Орядин, який був не лише коханим, але й однодумцем, перестає «бути героєм», стає на шлях «промотування чесних грошей» і перетворюється на «буденного чоловіка». Наталка не може бути поруч із тим, що втратив її повагу. Головна героїня повісті, сильна морально, психологічно та інтелектуально. І покохати знову зуміла такого ж незвичайного чоловіка, який повірив у неї і став поруч.

З точки зору тодішньої культури для ґендерних ролей чоловіка і жінки були властиві наступні характеристики. Чоловікові відводилася роль «сильного», жінці – «слабкого». Чоловік через свої психологічні особливості – завжди «лідер», а протилежна роль – «веденого» – належала жінці. І спроби «змістити акценти» просто не сприймалися ні критиками, ні читачами.

Ось як пише М. Грушевський про щойно прочитану повість «Царівна»: «Оповідання в формі дівочого дневника на звищ 400 сторінок – брр! думав я собі, споглядаючи на сю книжку...» [1, с. 174]. «Рецензент не відчув ні сучасності теми, ні художньої манериавторки. Повість видалася Грушевському модернізацією старої, вічної історії про Попелюшку в якій бракувало локального колориту: «...історія може бути перенесена без великих перемін в яку-небудь країну...». Крім того, він закидав Кобилянській гіпертрофованій психологізм: сюжет був психологічним, а «все інше» (опис життя, середовища, що тільки й мало для нього значення) ролі для Кобилянської не відігравало» [1, с. 332]. Така гостра реакція була зумовлена не лише неприйняттям естетики модернізму, але й наявністю у М. Грушевського інших, ніж відображені в тексті, ґендерних стереотипів. Учителю повинен зауважити, що сучасний чоловік, крім ролей «сильного», «лідера», може бути ще й «прихильником». Адже він розуміє високе призначення жінки бути прародичкою людського роду. Відповідно, жінка може виконувати не лише ролі «слабкого», «веденого», але й суб'єкта пошани – «кумира». Три істотні характеристики визначають риси поведінки чоловіка і жінки в різних сферах життя. Ці риси стають показниками «сучасного чоловіка», «сучасної жінки». Разом із учнями можна зробити висновок, що Ольга Кобилянська зуміла витворити образи людей, котрі реалізують нетипові для свого, але природні для нашого часу ґендерні ролі (Наталка – «кумир», Іван – «прихильник»).

«Царівна» Ольги Кобилянської – непересічний твір, актуальний досі. Його аналіз дає можливість педагогу розкрити проблеми вільного життєвого вибору, рівноправності жінок та чоловіків у суспільстві, права представниць слабкої статі жити за веліннями власної душі, за своїми переконаннями і поглядами.

На жаль, учителі рідко повністю використовують засоби повісті «Царівна» у ґендерному вихованні школярів. Основна увага зосереджується на феміністичних поглядах письменниці, які проголошуються вустами Наталки Верковичівни, а також на опануванні учнями головних сюжетних ліній твору. Разом із тим, саме ґендерний аналіз образів сприятиме і кращому розумінню прочитаного, і формуванню відповідних ґендерних ролей. У цьому контексті доцільно проаналізувати ґендерний світогляд найважливіших у житті головної героїні чоловіків – Василя та Івана.

Орядин говорить нові слова, яких раніше не чула Наталка – про рівність чоловіків і жінок, справедливий соціальний устрій. Він – прогресивний юнак, що захоплюється соціал-демократичними ідеями і вважає, що для того, щоби стати борцем за народні інтереси, потрібні самому досягнути незалежне становище і «зробити собі» освіту. Однак, у важкій боротьбі з обставинами з «самим собою на шляху до цілі», Орядин деморалізується і знеохочується до високої суспільно-громадської справи.

Марко не приховує того, що йому обридли жінки-емансипатки, їх «балакання про рівноправність». Це на початку їхнього знайомства. Та тут події розгортаються протилежно тому, як було з Орядином. Іван залишається вірним Наталі, він не нав'язує себе, дає можливість вибрати самостійно. Поступово він

розкривається як багатогранна особистість, підтримує Наталку в її прагненні творити, робити щось корисне. І вона закохується в нього.

Якщо Василь Орядин репрезентує чоловіка-обивателя, котрий декларує високі ідеали й моральні якості, але насправді готовий «продатися» за матеріальні блага, то Іван Марко – чоловік майбутнього, здатний стати поруч із сильною жінкою, «царівною» своєї долі.

Отже, необхідність вивчати твори О. Кобилянської з точки зору ґендерного підходу є очевидною, адже у дітей не повинні формуватися «жорсткі», «шаблонні» ґендерні стереотипи. Важливо підготувати школярів виконувати свої ґендерні ролі у сучасному динамічному суспільстві, обираючи ту, котра оптимально відображає і власну життєву позицію, і практичні потреби ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грушевський М. «Царівна» // ЛНВ. – Т 1, кн. 3. – 1898. – 465 с.
2. Павличко Соломія. Теорія літератури / С. Павличко; упоряд. В. Агеєва, Б. Кравченко. – Вид. 2-ге. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2009. – 679 с.

Водвуд В.

Науковий керівник – Сеньовська Н. Л.

ДИДАКТИЧНІ ЗАСОБИ ПОДОЛАННЯ ПРИЧИН НЕУСПІШНОСТІ В НАВЧАННІ

Неуспішність у навчанні являє собою «невідповідність підготовки учнів вимогам змісту освіти, фіксована через певний період навчання (після вивчення розділу, наприкінці чверті, півріччя)» [3, с. 232].

На думку Ю. Бабанського, «причинами неуспішності учнів є слабкий розвиток мислення – 27%; низький рівень навичок навчальної праці – 18%; негативне ставлення до навчання – 14%; негативний вплив сім'ї, однолітків – 13%; прогалини у знаннях – 11%; слабка здоров'я, втомлюваність – 9%; слабка воля, недисциплінованість – 8 %» [1, с. 167].

Загалом, причинами неуспішності школярів можуть бути «загальне та глибоке відставання з багатьох предметів впродовж тривалого часу, часткове або постійне відставання з кількох складних предметів, епізодичне відставання з одного або кількох навчальних предметів, яке можна подолати» [3, с. 233].

Завдання педагога й батьків полягає в тому, щоб не допустити «накладання» окремих відставань в учня, ліквідувати їх.

Мета статті – охарактеризувати дидактичні засоби подолання причин неуспішності в навчанні.

Причини відставання у навчанні можуть бути різними: спадкові особливості, недоліки фізичного та психічного розвитку, недостатній рівень вихованості, недоліки в діяльності школи, негативний вплив сім'ї, уніфікованість системи навчання, однаковий для всіх зміст освіти, що не задовольняє потреб дітей, типовість у методах і формах навчання, вербалізм, недооцінка емоцій у навчанні, невміння визначити мету навчання, налагодити ефективний контроль за його результатами, зневажливе ставлення до розвитку учнів, практицизм, орієнтація на «зубріння» тощо.

Основні способи виявлення ознак відставання учнів:

1. Спостереження за реакціями учнів на труднощі в роботі, на успіхи та невдачі;
2. Запитання вчителя та вимоги сформулювати те або інше положення;
3. Самостійні роботи в класі, під час проведення яких, учитель має змогу судити як про результати діяльності, так і про те, як вона відбувається. Він спостерігає за роботою учнів, вислуховує та відповідає на їхні запитання, допомагає їм [2, с.51].

Основні ознаки неуспішності:

1. Прогалини у фактичних знаннях і спеціальних для даного предмета вміннях, які не дають змоги охарактеризувати суттєві елементи понять, що вивчаються, законів, теорій, а також здійснити необхідні практичні дії.
2. Наявність прогалин у навичках навчально-пізнавальної діяльності, які знижують план роботи настільки, що учень не може за відведений час оволодіти необхідним обсягом знань, умінь і навичок.
3. Недостатній рівень розвитку та вихованості особистісних якостей, які не дають змоги учневі виявити самостійність, наполегливість, організованість та інші якості, необхідні для успішного навчання [2, с.51].

Подолання дидактичних причин неуспішності сприяють:

- 1) педагогічна профілактика – пошуки оптимальних педагогічних систем, методів і форм навчання, нових педагогічних технологій, проблемне, програмоване навчання);
- 2) педагогічна діагностика – систематичний контроль та оцінювання результатів навчання, своєчасне виявлення прогалин у навчанні (проведення бесід з учнями, батьками, спостереження за учнями, їх тестування, аналіз результатів, підбиття підсумків на педагогічному консиліумі вчителів);
- 3) педагогічна терапія – заходи з метою подолання відставань у навчанні (проведення додаткових занять, організація класів вирівнювання тощо);
- 4) виховний вплив – налагодження індивідуальної виховної роботи з учнем, співпраця з батьками [4, с. 98].

Залежно від виду відставання школяра у навчанні педагогу можна здійснювати різні види діяльності.

Подолання епізодичного відставання сприяють: консультації щодо раціоналізації навчальної праці, посилення контролю за щоденною працею учнів, своєчасне реагування на окремі факти відставання, виявлення їх причин і вжиття оперативних заходів, спрямованих на їх усунення, індивідуальні завдання з вивчення пропущеного, контроль за виконанням заданого.